

v lepo harmonijo in ravnotežje. Tudi Colomo bi prištevali tem „mešanim“, le da pripovedovanje odločno prevladuje in so zato tehnične hibe, predvsem tudi zabrisanost skoro vseh značajev, tem bolj občutljive. Čitatelj, ki ni ali noče biti preveč „kritičen“, bo našel ravno zato dovolj užitka, ko je knjiga polna zdaj mehkih, zdaj trdih občutij.

O prevodu samem je povedano že gori marsikaj. V jezikovnem pogledu pravi urednik sam, da ni pisava povsod niti dosledna, in pristavlja z ljubeznjivo hudomušnostjo: „Doslednost je pač lepa reč, a — redka.“ Mi bi pik itak ne bili lovili . . . Človek bi rekel. Če si že „stvarni“ recenzent s svojim „prežanjem“ pokvari polovico užitka kake knjige in napravi s tem pisatelju najbrže vsaj 50% krivice, — pikolovec pride ob ves užitek in do 100% krivice . . . Toda ta občutek pa le imamo, da se je g. urednik dr. J. D., mož, ki sam zase in v svojih stvareh tako dobro ve, kaj so jezikovne finese, le preveč oklepal prevajalčevega „originala“ in si dovolil, kakor sam pripoveduje, le „semtertja kaj spremeniti“. — Pa naj ne zameri: Kako pa govori o „ohranitvi španskega kolorita“? Da so, recimo, Rusi ujeli slovenskega pisatelja, pa bi nam po vrnitvi napisal povest iz ruskega življenja, — pač že sam od sebe Ivana Nikoforoviča Praškina ne bi imenoval Zalokarjevega Jaka! Da se je našel neslanež, ki je celo imena prevajal, kaže le, da ni še noben slovenski pisatelj napisal ničesar iz krajev izven širše domovine in kaže zraven tega še toliko okusa, kakor če misli „humorist“, da je višek humorja, ako skopušnega človeka krsti za Janeza Skopušnika. V ostalem rabi prevajalec nekatere jezikovne oblike, ki jih nismo vajeni. A to so, kakor rečeno, — malenkosti. Prav gotovo pa ni dobro: „Kako ti gre?“, na vsak način je malo preveč „bomkanja“, kjer bi že uho samo prosilo, naj bo enkrat namesto „bo prišel“: „pride“ (str. 234). Tistega „brezstiden“ je pa že celo preveč! In brezstidno ni vedno nesramno; tu so pa že celo konji „brezstidni“. In — à propos — Apis ni bil vol, ampak — bik. Malenkosti? Ne! Zakaj če sta si dva Nemca posebno prisrčna, poreče Peter Pavlu: „Du, Ochs!“ in ne: „Du, Stier!“, slovenski Peter pa poreče, če tudi misli slovensko: „Ti, krava!“ To niso malenkosti, nego subtilnosti! In te mora poznati, kdor piše „višji“ slovenski jezik. In ker se nam zdi, da smo našli v tem prevodu še več takih „malenkosti“, se nam vsiljuje misel, da ta prevod gotovo ni slab, a prav posebno dober tudi ne. Kdor je sam kdaj popravljaj, posebno več ali manj popoln prevod, gospodu uredniku ne bo zameril, da je le preveč respektiral prevajalčevo besedilo. Zato si pa na tem mestu ne moremo kaj, da bi se Otonu

pauci župančiču glasno in pred vsem svetom ne zahvalili, da je napravil v lanskem „Slovanu“ iz „Gostilne pri Gospé Gosji Nožici“ to, kar je napravil. In če se imamo za to divno prozo izpod tega peresa zahvaliti le slučaju, da je moral župančič nadaljevati od drugega započeto delo, bodi počestčen tudi ta slučaj! — *Pri hudomušni*
9. A. Dr. J. P. k. je vsi znala beseda svetovne slave. more tudi: Dr. I. P. k.

Dr. Jos. Gruden, Slovenski župani v preteklosti. Donesek k starejši socialni zgodovini. Izdala in založila Leonova družba v Ljubljani, 1916. 80. 70 str. Cena I K 40 v.

V politični in socialni zgodovini Slovencev je ustanova županov, ki jo moremo zasledovati skozi vsa stoletja in po vsem slov. ozemlju, gotovo ena najzanimivejših, zlasti že zato, ker so bili slovenski župani pristna domača institucija. Oni so v vseh dobah zastopniki in predstavitelji narodne avtonomije in samouprave. O starejši slovenski socialni in gospodarski zgodovini se je že precej pisalo in v zvezi s tem tudi o slovenskih županih: največ Peisker, dr. VI. Levec in Dopsch. Za

500letnico zadnjega ustoličenja korotanskih vojvod na Gosposvetskem polju se je znova lotil vprašanja dr. Jos. Gruden. Rezultate svojega raziskavanja je objavil sedaj v imenovani knjižici.

Pri Slovencih so se razvile vse politične in socialne tvorbe iz razširjene rodbine, zadruga. Več zadrug je tvorilo župo. Še višja enota so bile plemenske županije, ki so obsegale vse ozemlje, naseljeno od istega rodu ali plemena. Plemenske zaveze ali županije so bile najvišje slovenske socialne tvorbe. Le slučajno je tvorilo več plemenskih zavez zvezno državo, kakršna je bila Samova ali Borutova v Karantaniji. Župam so načelovali župani, plemenskim županijam ali zavezam pa veliki župani, imenovani tudi vojvode ali vladike. Taki veliki župani so bili Valuk, Borut, Gorazd, Hotimir in drugi. Veliki župan je bil v tej dobi sodnik, svečenik (vladika) in vojskovodja (vojvoda). Karol Veliki ni podvrgel Slovencev z orožjem, ampak Slovenci so se mu prostovoljno pridružili in zato tudi še nadalje ohranili svoje lastne vojvode. Šele ob vstaji Ljudevita Posavskega je najbrž prenehala samostojna kmečka zvezna država pod slovenskimi vojvodi. Male plemenske državnice ali županije pod župani so še obstajale do Arnulfa Koroškega. Tedaj so stopile na mesto plemenskih županij frankovske grofije, ki so jih upravljali grofje. Kakor je izginila poprej domača samovlada, tako je izginila sedaj domača samouprava.

Spomin na državno samostojnost in na lastno državno pravo je bil tako močan in vpliven, da so se morali pozneje tudi tuji knezi podvreči ustoličanju na Gosposvetskem polju. Županska samouprava pa se je nadaljevala tudi še pod nemško upravo, seveda z veliko utesnitvijo.

Kakor v celi nemški državi tako je tudi med Slovenci izgubilo ljudstvo polagoma svojo neodvisnost in s tem tudi svoje politične pravice. Svobodni so ostali le še poedinci, skupine ali občine, takozvani svobodnjaki ali plemičarji. Le take občine plemičarjev so imele še svojo organizacijo s sodnikom ali županom na čelu (n. pr. Teharje) in z istimi pravicami kot nekdanje. To so zadnji ostanki slovenske kmečke avtonomije v poznem srednjem veku. Večina ljudstva je bila odvisna od graščakov, ki so gospodovali po oskrbnikih.

Sicer se nahajajo še župani, od 8. do 12. stoletja tudi dekani imenovani, toda odvisni so od oskrbnikov. Odslej so le še ljudski sodniki, ali pa nižji gospodarski uradniki in vojaški predstojniki.

Župani kot sodniki so razsojali s pomočjo prisednikov, pet, sedem ali dvanajst zapriseženih mož, pod vaško lipo ali pred cerkvijo. Lipa je postala središče vsega javnega življenja pri Slovencih. Kjer so se naselili med Slovence nemški kolonisti, so smeli soditi Slovence le slovenski župani po starem „slovenskem pravu in slovenskem običaju“. Pri slovenskih razpravah so se smele rabiti le slovenske priče. Župani kot sodniki so bili bodisi prosto voljeni, bodisi pooblaščen od nemške gosposke. Na posestvih brižinskih škofov v Škofji Loki in na Dolenjskem, dalje na gospodstvu v Laškem ali na mariborskem gospodstvu nahajamo dve vrsti županov: prvi so bili predstojniki malih naselbin ali vasi, drugi so načelovali večjim okrajem. Ti so združevali sodno in upravno oblast. Ljudstvo jim je rekalo sodin, sodjevec, sodja. — Dočim so načelovali Slovincem župani, so načelovali med Slovence priseljenim Nemcem valpti ali schergi. Kot odškodnino za posle so imeli župani užitek od zemljišča, ki se je imenovalo „županica“.

Kot gospodarski uradniki so morali župani izpovedati o dajatvah posestnikov svoje vasi in pobirati davščine, napovedati tlako, prenašati do sosednjega župana

oskrbnikova pisma (n. pr. turške glase) ter opravljati gozdno in poljsko sodstvo, ponekod tudi naznanjati zločince in jih tirati pred sodnika.

Župane so volili podložniki, gosposka jih je pa potrjevala. Ponekod je bilo župansko dostojanstvo združeno s posebnim zemljiščem. Županska ustava je bila na Kranjskem najbrže odpravljena za kmečkih uporov v 16. stoletju. Najdalje se je ohranila med beneškimi Slovenci in sicer tja do 19. stoletja. V landarski in mjersinski dolini je bilo 36 sosednj z župani na čelu. Vsaki dolini je načeloval veliki župan. Sosednje so se zbirale k shodom, kjer so razpravljale o vseh javnih zadevah. Zborovalo se je pri kameniti mizi (banki). Velika župana sta sklicevala velike sosednje. Vsako leto enkrat se je vršil posvet vseh slov. županov pod starodavnimi lipami pri cerkvi sv. Kvirina, kjer sta se stekali landarska in mjersinska dolina. Velika avtonomija je varovala beneške Slovence tudi v narodnem oziru.

Brezpravnost kmetov v srednjem veku in v naslednjih stoletjih so omejevali sodni zbori, veče, pojezdi, sosednje ali pravde imenovani. Na njih se ni le sodilo, marveč tudi razpravljalo o stvareh gospodarskega značaja in urejevalo razmerje med gosposko in podložniki. Sklicevali so jih župani. Do 16. stoletja so se shajali na njih vsi kmetje, od kmečkih uporov dalje pa le še župani. Med javna zborovanja kmetov moramo prištevati tudi takozvane gorske pravde, ki so se ohranile do l. 1848 in najdalje pričale o kmečki avtonomiji med Slovenci. Na gorskih pravadah so se zbirali vinogradniki in razpravljali o svojih zadevah.

Dr. Gruden se naslanja v svojem spisu predvsem na slovenske raziskovalce in pride zato v mnogem do drugačnih zaključkov kot nemški zgodovinarji. Dr. Gruden je iskal in zasledoval slovenske naprave in jih tudi zasledil, mnogokrat skrite pod popolnoma tujim plaščem, ali pa je našel v tujih napravah sledi nekdanjih domačih. V kočevskem urbariju je našel nepobitnih dokazov, da je bila kočevska zemlja še pred prihodom nemških Kočevcev v 14. stoletju pokrita s slovenskimi naselbinami. Od Slovencev so sprejeli priseljeni nemški koloni slovensko župansko upravo. Pri njih ne nahajamo valptov, pač pa župane, ki so zbirali pod lipo svoje vaščane. V nekaterih poglavjih n. pr. v četrtem je snov obdelana premalo pregledno in jasno. Marsikaj bi spadalo pod črto. Grudnova razpravica je zanimiva za vsakega slovenskega izobraženca. Za naše zgodovinarje je pa vzpodbuda k intenzivnejšemu raziskavanju domače zgodovine, v kateri je še mnogo vrzeli, ki bi se dale s sličnimi razpravami in monografijami odstraniti.

Jos. Breznik.

